

21 yaşlı Baxerin hünəri

...hələ XV əsrdə Nizaminin Gəncədə doğulub yaşaması və vəfat etməsi barədə heç kəsin şəkki-şübhəsi olmayıb...

Nizami haqqında ilk qələm tərpadən avropalı, lap cavan olsa da ağılı və dərrakəsiylə diqqəti cəlb edən alman Baxer əslində heç Nizaminin Azərbaycanda doğulduğu barədə məlumatı da yox idi. Və şairin ətrafındakı insanların kim olduğu ilə də maraqlanmırdı. Onun əlində tək «Xəmsə»nin əlyazması vardı. Heç onu da mənşimirdi ki, o əlyazmasında Nizaminin çox kəlamları dəyişdirilib. Köçürən adamın kimliyi ilə də maraqlanmamışdı. Hər halda, Baxer farsdilli ədəbiyyatı pis bilmirmiş. Ancaq Nizaminin mürəkkəb bənzətmələri ona yad idi. Axı

Nizamini başa düşmək - oxucudan geniş dünyagörüşü tələb edir. Sözsüz ki, XII əsr Azərbaycan tarixinin ümumi mənzərəsi Baxerə bəlli deyildi. Baxerin xidməti ondadır ki, Avropanın şərq ədəbiyyatı üzrə mütəxəssislərinin diqqətini ilkin olaraq Nizamiyə cəlb edə bildi. Məhz Baxerdən sonra İran ədəbiyyatşünaslığı Nizami ilə maraqlandı və bu cəhətdən Səid Nəfisi, eləcə də Vahid Dəstigərdir İran ədəbiyyatşünasları arasında irəli düşdülər...

Nəfisinin məqaləsində belə bölmələr vardı: Nizaminin adı, doğulduğu yer, həyatı, ölümü, məzarı, Nizami nəslindən olanlar və əsərləri. Əlbəttə, Nəfisinin məqaləsi maraq doğurur, amma orda irəli sürülən fikirlər çox bəsit və məntiqsizdir...

Nizami haqqında məlumatlar əlimizdə daha zəngin olardı, bu şərtlə ki, o, yüksək mənəb sahibi olan insanlarla durub-oturaydı. Ancaq bəla burasındadı ki, Nizaminin tanıdığı və əlaqə saxladığı

şəxslər nə tarixçilərin, nə də səlnameçilərin arasında olmayıb. Şah və sultanlarla əlaqəsini biz bu günün özündə də çətinliklə ordan-burdan axtarıb tapırıq...

Nizami öz poemalarında dəfələrlə özündən bəhs edir. Onun yaşadığı ömür barədə bəzi mülahizələri də elə onun yazdıqlarından əxz edirik. Fəqət Nizaminin özünün yazdıqlarını təzədən çap edəndə, yaxud üzünü köçürəndə, belə, yenə də səhvlərə yol verilib.

Nizaminin öz əsərləri ilə yanaşı onun müasirləri haqqında məlumatları da, elə dahi şairin əsərlərindən öyrənirik. Bu minvalla onu deməyi özümüzə borc bilir ki, ara-sıra Nizaminin öz şəxsiyyəti barədə soruqları da elə onun yazdığı poemalarında axtarmaq lazım gəlir...

Nizami haqqında yazılanlardan bəhs edərkən, onun müasirlərinin fikirlərinə də diqqət yetirmək lazımdır. Məsələn böyük Özbək şairi Nəvai eynilə özünün beş poemasında Nizaminin mənşəcə gəncəli olduğunu qeyd etməkdədir. Düzdür, Nizaminin harda doğulduğunu heç vaxt dilinə gətirməsə də, amma öz əsərlərində dəfələrlə Gəncənin adını çəkir. Nizami «Sirlər xəzinəsi»ndə, eləcə «Şərəfnamə»sində təkrar etməkdən usanmır ki, onun həyatı məhz Gəncədə keçib. Gəncə haqqında bu şəkildə yalnız o torpağın yetirməsi, o torpağın oğlu belə böyük ürəklə söhbət açardı...